ION ZAPOROJAN

Institutul de Filologie
(Chişinău)

DESPRE „CONFLICTUL" DINTRE OMONIME

Problema „conflictului" dintre omonime a fost luată în discuţie pentru prima dată în lucrările vestitului dialectolog francez J. Gilliéron [1]. Această problemă şi-a găsit oglindire şi în lucrările colegilor şi succesorilor săi: A. Dauzat, C. Eşche, E. Eman, S. Ulmann ş. a. [2]. „Se poate spune cu toată siguranţa că fără Gilliéron şi succesorii săi, – scrie S. Ulmann, – acest gen al problemei polisemiei niciodată n-ar fi ocupat o poziţie atât de deosebită, cum o ocupă în timpul de faţă" [3, p. 126].

Studiind graiurile regionale franceze, J. Gilliéron a observat că în unele graiuri din anumite regiuni ale ţării dispar un şir de cuvinte. Cercetând acest fenomen, el a constatat că astfel de cuvinte dispar datorită unor transformări fonetice, care le-a făcut să coincidă cu alte cuvinte şi deci să provoace confuzie în mintea ascultătorului. Şi întrucât vorbitorul tinde a se exprima clar, preferă să evite confuziile. Faptul acesta (adică tendinţa individului vorbitor de a se exprima clar) l-a făcut pe Gilliéron să ajungă la concluzia: coincidenţa sonoră a cuvintelor este păgubitoare pentru ele. Omonimia, după Gilliéron, poate avea loc între cuvinte de orice specie şi confuzia la care poate duce coincidenţa fonetică dintre două cuvinte cu sensuri diferite este mai supărătoare atunci când aceste sensuri sunt mai îndepărtate unele de altele. Din această cauză, limba caută să evite omonimia sau confuzia, adică efectele lor supărătoare. Astfel, cuvântul latin *mulgere* – „a mulge" nu s-a păstrat în sudul Franţei, fiind înlocuit cu cuvintele *traire*, *tirer* ş. a.

Gilliéron lămureşte acest fenomen prin faptul că *mulgere,* primind forma *moudre,* ar fi dus la o omonimie insuportabilă cu *moudre* – „a măcina" , care provine din latinescul *molere*. Astfel de exemple sunt numeroase în lucrările lui Gilliéron, Roques, Dauzat, Eman ş. a. şi sunt calificate ca omonime insuportabile şi primejdioase pentru claritatea limbajului, din care cauză ele trebuie înlăturate cu orice preţ din limbă (fie prin dispariţia unuia dintre cuvintele omonime, fie prin înlocuirea lui cu un cuvânt nou). Însă pentru Gilliéron şi adepţii lui nu toate omonimele sunt în aceeaşi măsură primejdioase pentru comunicare. Există o seamă de omonime pe care limba le îngăduie, fiindcă ele nu duc neapărat la neînţelegere în procesul de comunicare între oameni. Astfel de omonime sunt numite de Gilliéron suportabile, întrucât confuzia, provocată de ele, poate fi uşor înlăturată, posedând semne gramaticale distincte: fie că aparţin la diverse categorii lexico-gramaticale, fie că se scriu diferit sau se pot diferenţia prin categoria genului, numărului ş.a.m.d.

„Omonimia, – susţine Gilliéron, – nu este o forţă care decurge în mod fatal, inevitabil, distrugând fără milă tot ce-i furnizează fonetica oarbă: pentru ca aceasta să fie pusă în acţiune, mai este nevoie de un conflict, iar conflictul nu se produce decât între cuvintele angajate în acelaşi lanţ al gândirii" [4, p. 149].

Totuşi trebuie avut în vedere că, afară de observaţii juste privind problema conflictului dintre omonime, Gilliéron şi adepţii lui au emis teoria conform căreia omonimia este

BDD-A25976 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:01 UTC)

declarată „patologie” şi cere „terapie”. S. Ulmann, de exemplu, menţionează că omonimia este numai întâmplare şi anomalie, iar interesul pe care-l prezintă omonimele pentru lingvistica modernă se explică în mare parte prin caracterul ei patologic” [5, p. 224].

Unii lingvişti sunt predispuşi să lămurească dispariţia arhaismelor sau a altor categorii de cuvinte, care n-au prins rădăcină în limbă, prin tendinţa acesteia de a evita „pericolul” omonimiei. Astfel, E. Eman [6] face o legătură directă între omonime şi dispariţia cuvintelor. El consideră că, dacă dintr-o limbă dispar cuvinte, faptul înseamnă că ea luptă contra omonimiei. Atunci când limba nu luptă pentru claritate, pentru curăţenia sa contra omonimiei, E. Eman acuză societatea de „conservatism” şi lipsa dorinţei de a se despărţi de ceea ce a moştenit de la strămoşi. După părerea altor lingvişti, teoria „conflictului” este exagerată, întrucât omonimia nici pe departe nu poate fi considerată un mijloc universal de lămurire a dispariţiei cuvintelor. Datorită omonimiei un cuvânt poate dispărea din limbă numai într-un mod cu totul excepţional.

O mare importanţă, în acest sens, au lucrările lui Л. А. Булаховский, consacrate problemei „conflictului” dintre omonime [7]. El susţinea, de exemplu, că procesul dispariţiei omonimelor este mai intensiv în limba literară. Deosebit de interesantă este şi ideea, emisă de el, că diferite limbi suportă omonimele în mod diferit. „Нужно однако заметить, scria el, – что между языками существует различная степень чуткости по отношению к омонимам этого рода в зависимости от общего характера их исторической фонетики” [7, p. 109].

Л. А. Булаховский, ca şi alţi lingvişti (В. В. Виноградов, А. И. Смирницкий, О. С. Ахманова, Р. А. Будагов, Н. А. Гвоздев ş. a.) priveşte omonimia ca un fenomen firesc al dezvoltării istorice a limbii, ca o necesitate. „Însă omonimia nu este atât de periculoasă, după cum s-ar putea crede, reieşind din considerente generale, fiindcă cuvintele trăiesc în vorbirea vie, în propoziţie şi din context, de obicei, devine clar... care este sensul cutărui sau cutărui cuvânt omonim”.

Despre prezenţa omonimelor în limbă vorbeşte şi N. Corlăteanu. El scrie: „Deşi au aceeaşi componenţă fonetică, totuşi omonimele nu prezintă în general vreo incomoditate la realizarea procesului de comunicare, întrucât, de cele mai multe ori, ele se cuprind în categorii gramaticale şi semantice cu totul diferite. Elementele de diferenţiere a unităţilor lexicale sunt atât de evidente, încât, chiar dacă în aceeaşi propoziţie se găsesc cuvinte care coincid foneticeşte, totuşi nu se poate produce nici o confuzie semantică, deoarece situaţia contextuală arată clar despre care anume cuvinte este vorba” [8, p. 59]. Pentru confirmarea acestei opinii N. Corlăteanu aduce mai multe exemple, în care omonimele se întâlnesc în aceeaşi propoziţie fără a afecta procesul de comunicare.

Р. А. Будагов însă atrage atenţia că, în unele cazuri, omonimia poate să genereze anumite dificultăţi în vorbire [9, p. 36].

Г. И. Рихтер este de părerea că piedici în vorbire pot să provoace omonimele care aparţin la aceeaşi parte de vorbire şi numai aceste omonime pot ajunge la „conflict”, se pot „ciocni” , fiindcă, „...participând la aceleaşi îmbinări de cuvinte, în actul de vorbire ele pot să se ciocnească în conştiinţa noastră”. „Însă omonimele, – scrie el mai departe, – care aparţin diferitelor părţi de vorbire şi participă la îmbinări de acelaşi tip în actul de comunicare, în conştiinţa noastră nu se ciocnesc” [10, p. 27].

Omonimele în limbă constituie un fenomen firesc şi, în general, nu provoacă dificultăţi în procesul de comunicare. Anumite inconveniente, care pot interveni în vorbire, sunt evitate prin diferite mijloace pe care limba le are la îndemână în decursul dezvoltării sale.

BDD-A25976 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:01 UTC)

În istoria limbii, după cum vom vedea mai jos, se pot întâlni cazuri, mai mult sau mai puţin autentice, de ciocnire a omonimelor, care treptat au fost înlăturate fie prin dispariţia unuia dintre omonimele respective şi înlocuirea lui cu sinonimul său, fie prin utilizarea cuvintelor de explicare ori prin alte mijloace morfologice. Astfel, S. Berejan afirmă că în limbile romanice ale peninsulei Balcanice, datorită omonimiei ce s-a creat prin substantivizarea formei pline a infinitivului (*mâncare* – verb şi *mâncare* – substantiv), „infinitivul daco-roman începe să-şi reducă forma, omiţând terminaţia *-re* şi păstrând în funcţie verbală numai temele infinitivale. Procesul a fost îndelungat şi a luat sfârşit abia în secolul al XVIII-lea” [11, p. 30].

Verbul latin *secare* „a tăia”, deşi s-a păstrat în toate limbile romanice, în limba română nu s-a păstrat decât în expresia „mă seacă la inimă” (simt o durere ca şi cum m-ar tăia cineva cu un cuţit). *A seca-secare* treptat a dispărut din limba română din cauză că a coincis, adică a devenit omonim, cu *a seca* din latinescul *siccare.*

În limba română veche se întâlnea verbul *a via* din *vivere*, însă treptat a fost înlocuit cu verbul de origine slavă *a trăi*, anume în acea perioadă când *n* începe să se transforme în *u*..., când deci *viu* din *vivo* şi *vie* din *vivere* sau *vivat* deveni omonim cu *viu* din *venio* şi *vie* din *veniat*... [12].

Alt verb care nu s-a păstrat în daco-romană, însă s-a menţinut în toate celelalte limbi romanice (cu excepţia sardei), este *amare* – „a iubi” (în daco-romană fiind înlocuit cu un corespondent de origine slavă şi anume *a iubi*). „De circulaţia vie a lui *amare* în latina vulgară, scrie T. Papahagi, nu poate fi nici o îndoială” [13].

În istoria limbii, după cum vom vedea mai jos, putem întâlni cazuri, mai mult sau mai puţin autentice, de ciocnire a unor omonime, care treptat au fost înlăturate fie prin dispariţia unuia dintre omonimele respective, fie pentru că dispariţia lui *amare* a fost cauzată, pe lângă altele, şi de omonimia formelor: (*eu*) *am*, (*eu*) *să am* ş. a. şi (*eu*) *am*, (*eu*) *să am,* de la verbul auxiliar *a avea – habeo*, *-ere*. În limba română nu este reprezentat nici verbul latin *audere* „a îndrăzni, a cuteza”, se pare, tot din cauza omonimiei unor forme ale acestui verb cu cele ale verbului *audire* – „a auzi” (mai ales la indicativ prezent). Omonimia a jucat, probabil, un rol decisiv şi la eliminarea altor eventuale unităţi lexicale de origine latină, precum: *carus* „drag, iubit”, din cauza coincidenţei formale cu *carrus* – „car, căruţă”, *putare* – „a socoti”, *morari* – „a întârzia” ş. a. Vorbitorii folosesc şi alte moduri de evitare a omonimiei. Astfel, în limba română contemporană subst. *miere* – „substanţă produsă de albine din nectarul florilor” se pronunţă uneori la fel cu pluralul lui *măr* – „fruct”, adică *mere*. Dat fiind faptul că aceste substantive se folosesc deseori în aceleaşi contexte, pentru că ambele sunt produse de hrană (se mănâncă) şi deseori chiar se şi vând în acelaşi magazin, ele provoacă o anumită confuzie în comunicare. Şi într-adevăr, dacă am intra într-un magazin, unde se găsesc ambele produse, şi am cere un kg. de *mere*, vânzătorul va fi nevoit să întrebe: „ce fel de mere: de albine sau fructe?”

Pentru a evita orice confuzie provocată de pronunţarea asemănătoare a cuvintelor *miere* şi *mere,* lui *miere* i s-a adăugat un atribut, care are menirea să-l precizeze: *de albine*. Deci în vorbire se spune la fructe *mere,* iar la substanţă produsă de albine – *miere de albine.*

E interesantă ciocnirea între omonimele *piper* – „ardei” şi *piper* – „condiment”. Deoarece şi aceste omonime, ca şi *miere-mere*, pot crea anumite inconveniente în comunicare (cauzele sunt aproximativ aceleaşi), limba le evită prin diferite mijloace. În raioanele de sud ale Moldovei, pentru a evita orice confuzie în comunicare, condimentului i se spune

BDD-A25976 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:01 UTC)

piper-negru, iar legumei – *ardei*; în raioanele centrale legumei i se spune, de obicei, „piper” (popular – chiperi), iar condimentului, de asemenea, *piper-negru* (popular *chiperi-negru*); la nordul Moldovei leguma e numită „chipăruş”, condimentul rămânând şi aici cu aceeaşi denumire *piper-negru* (*chiperi-negru*).

Exemplele de mai sus ne arată că, în unele cazuri, omonimele pot duce la anumite confuzii în vorbire, însă limba are la dispoziţie destule mijloace pentru a le face inofensive, evitând orice piedici în procesul de comunicare. Iată de ce credem că omonimia este un fenomen firesc în limbă şi nu trebuie calificată ca „patologie” care cere „terapie”.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Vezi *Études de géographie linguistique*. – Paris.1912; *Généalogie des mots qui designent l'abeille d'après l'Atlas linguistique de la France*. – Paris, 1918; *Pathologie et téhraupeutique verbales*. – Paris, 1921.

2. Dauzat A., *La géographie linguistique.* – Paris, 1922; Jaeschke C., *Beiträge zur Frage des Wortschuundes în Englischen*. – Breslau, 1931; Эман Э., *Об омонимии в немецком языке*. // Вопросы языкознания, 1960, № 5.

3. Ulmann S., *Th Principlles of Semantics*. – Glasgow, 1951.

4. Gilliéron J. et Roques M., *Études de géographie linguistique*. – Paris, 1912.

5. Ulmann S., *Précis de sémantique française*. – Berne, 1952.

6. Эман Э., *Об омонимии в немецком языке*. // Вопросы языкознания, 1960, № 5.

7. Булаховский Л., А. *Из жизни омонимов*. // Русская речь, новая серия, вып. 3, 1928.

8. Corlăteanu N., *Omonimele în poveştile lui I. Creangă. Culegere de articole teoretice şi lucrări din practica pregătirii limbii moldoveneşti în şcoală,* № 3, Chişinău, 1958.

9. Будагов Р. А., *Очерки по языкознанию*. – М., 1953.

10. Рихтер Г. И., *Вопросы классификации омонимов в русском языке*. // Научные доклады высшей школы, Филологические науки, № 3, 1961.

11. Berejan S., *Contribuţii la studiul infinitivului românesc*. – Chişinău, 1962.

12. Vezi Puşcariu Sextil, *Pe marginea cărţilor*. *Dacoromania*, anul VIII, 1934–1935, p. 352. Despre dispariţia din daco-romană a verbului *vivere* vezi şi Tache Papahagi, *Dispariţii şi suprapuneri lexicale*, publicat în *Grai şi suflet,* Vol. 3, 1927.

13. Art. citat p. 84. Latiniştii, după cum se ştie, tindeau să restabilească în limba noastră toate cuvintele de origine latină şi să le excludă pe cele împrumutate din alte limbi.

BDD-A25976 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:01 UTC)